

DOI: 10.31388/2519-884X-2023-47-106-115

УДК 330.131.7

*Пристемський О. С., д. е. н., професор,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
e-mail: pristemskiyaleksandr@gmail.com*

*Гривківська О. В., д.е.н., професор,
ПВНЗ «Європейський університет»
e-mail: Oksana-4@i.ua*

*Сакун А. Ж., к. е. н., доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
e-mail: agorg@ukr.net*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація: У статті розглянуто теоретичні та методологічні аспекти економічної безпеки підприємств. Приділено увагу поняття економічна безпека як багатогранній категорії економічної теорії. Визначено завдання через вирішення яких реалізується економічна безпека підприємств. Виділені відповідні функціональні цілі, що притаманні економічній безпеці підприємств. Визначено складові економічної безпеки, які варто відображати у спектрі характеристики показників фінансового стану суб'єктів господарювання. Приділено увагу нормативно-правовому регулюванню забезпечення економічної безпеки підприємства. Принципи економічної безпеки згруповано у блоки. Виявлено, що принципи забезпечення економічної безпеки значно поглиблюють її сутність, яка розкривається за допомогою функцій, що витікають з її ознак. Визначені основні напрями фінансової захищеності економічної діяльності підприємств. Зазначено, що механізм забезпечення фінансової захищеності підприємств може мати різний ступінь структуризації та формалізації.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, принципи, функції, діяльність.

JEL code classification: M 21, A 11, F 41, G 18, G 32.

*Prystemskiy O. S., D.Sc., Professor
Kherson State Agrarian and Economic University
e-mail: pristemskiyaleksandr@gmail.com*

*Hryvkiivska O. V., D.Sc., Professor,
PVNZ "European University"
e-mail: Oksana-4@i.ua*

*Sakun A. Zh., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Kherson State Agrarian and Economic University
e-mail: agorg@ukr.net*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

Abstract. The article examines the theoretical and methodological aspects of the economic security of enterprises. It was determined that in the conditions of market relations, the stable functioning of any enterprise and the growth of its economic potential largely depend on the availability of a reliable system of economic security. Attention is paid to the concept of economic security as a multifaceted category of economic theory, focused on its global impact on the national economy. Economic security acts as a certain synthetic indicator of the current financial and economic

situation of economic entities and prospects for its technological and financial development. It is argued that the economic security of the enterprise is a certain mechanism that ensures the stability of its management through the use of protective economic tools and ensures its effectiveness thanks to the organization of the rational use of financial resources. The economic security of the enterprise is its stable current functioning, subject to timely forecasting, prevention, elimination of threats and risks, effective management of resources and opportunities, the consequence of which is building up a high development potential in the future. The tasks through the solution of which the economic security of enterprises is realized are defined. Relevant functional goals inherent in the economic security of enterprises are highlighted. The components of the economic security of enterprises, which should be reflected in the spectrum of characteristics of indicators of the financial condition of economic entities, have been determined. Attention is paid to the regulatory and legal regulation of ensuring the economic security of the enterprise. The principles of economic security are grouped into blocks. It was found that the principles of ensuring economic security significantly deepen its essence, which is revealed with the help of functions arising from its features. The main areas of financial security of the economic activity of enterprises are defined. It is noted that the mechanism for ensuring the financial security of enterprises can have a different degree of structuring and formalization.

Keywords: *economic security, enterprise, principles, functions, activity.*

Постановка проблеми. Події військово-політичного характеру стали підсилюючим аргументом щодо необхідності зміцнення економічної безпеки діяльності підприємств покликані структурними змінами у видах економічної діяльності в Україні. Безперервні зміни зовнішнього середовища мають вагомий вплив на діяльність та функціонування сучасного підприємства, що вимагає від суб'єктів господарювання постійної адаптації в контексті вдосконалення вже відомих та пошуку нових і засобів забезпечення системи економічної безпеки для досягнення ефективної мети діяльності підприємства. Розвиток ринкових відносин в Україні істотно зменшили пряму державну підтримку вітчизняних підприємств, що зумовило необхідність створення власною силою умов для своєї діяльності та безпечного розвитку. В умовах ринкових відносин стабільне функціонування будь якого підприємства та зростання його економічного потенціалу багато в чому залежить від наявності надійної системи економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теоретичних основ дослідження поняття «економічна безпека» закладені у працях Л. Абалкіна, Дж. Кейнса, У. Петті, А. Маршала та багатьох інших. Підґрунтям вивчення економічної безпеки підприємств стали напрацювання таких українських вчених-економістів: О. Ареф'євої, О. Вдовенко, О. Гудзь, Н. Давиденко, М. Дем'яненко, Г. Козаченко, Н. Трусової, Н. Танклевської та інших. Наукові

погляди зазначених дослідників не охоплюють у повній мірі сучасні тенденції економічної безпеки підприємств, принципи, фактори та закономірності її формування та посилення. Поряд з важливими науковими результатами, на сьогоднішній день невирішеними залишаються проблеми теоретичних та методологічних аспектів економічної безпеки підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою проведеного дослідження є наукове обґрунтування теоретичних засад та рекомендацій щодо формування та посилення економічної безпеки підприємств.

Виклад основного матеріалу. Поняття «економічної безпеки» зосереджене на її глобальному впливі на національну економіку, тобто економічна безпека являє собою стан національної економіки, який характеризується його стійкістю, пристосуванням до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, що порушують нормальне функціонування процесу суспільного відтворення, який підриває досягнутий рівень життя населення і тим самим викликаючи підвищену соціальну напругу в суспільстві, а також загрозу існування держави [1, с. 5-18; 2, с. 11-12].

За останній роки економічна безпека набула особливої актуальності як багатогранна категорія економічної теорії. Економічна безпека виступає певним синтетичним індикатором поточного фінансово-господарського становища суб'єктів господарювання та перспектив її технологічного і фінансового розвитку, що фактично є свідченням її універсальності й актуальності для будь-якого підприємства незалежно від форми власності, рівня функціонування або галузевої приналежності [3, с. 97].

Економічна безпека представляє собою механізм, що складається з важелів управління як фінансовими ресурсами підприємства так і фінансовими інструментами, які забезпечують стабільний ефективний розвиток підприємства [4, с. 252-260].

Економічна безпека підприємства є таким механізмом, який забезпечує стабільність його господарювання за допомогою використання захисних

господарських інструментів та забезпечує її ефективність завдяки організації раціонального використання фінансових ресурсів [5, с. 130].

Економічна безпека підприємств реалізується через вирішення завдань, серед яких є забезпечення надійного й ефективного функціонування складових галузі, а саме:

- ідентифікація небезпек і загроз підприємству;
- визначення індикаторів економічної безпеки підприємства;
- розробка системи моніторингу;
- розробка заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства, як у коротко-, так і в довгостроковому періоді;
- контроль за виконанням заходів;
- аналіз виконання заходів, їхня оцінка, коректування;
- ідентифікація небезпек і загроз підприємству й коректування індикаторів залежно від зміни стану зовнішнього середовища, цілей і завдань підприємства [6, с. 31-32].

Економічна безпека підприємства являє собою стійке поточне його функціонування, за умови своєчасного прогнозування, попередження, ліквідації загроз і ризиків, ефективне управління ресурсами і можливостями, наслідком чого є нарощування високого потенціалу розвитку в майбутньому [7, с. 119].

Необхідно зауважити, що економічній безпеці підприємств притаманні відповідні функціональні цілі, серед яких варто визначити наступні: забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства; якісну правову захищеність усіх аспектів діяльності підприємств галузі; ефективну організацію безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів; мінімізацію руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища; забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці та досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи того суб'єкта господарювання; досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством [8].

Складові економічної безпеки варто розглядати також, сформувавши головні його ознаки, які варто відображати у спектрі характеристики показників фінансового стану суб'єктів господарювання, а саме ліквідності, платоспроможності, незалежності, забезпеченості власними фінансовими ресурсами, якості фінансових інструментів та інше, тим самим концентруючи увагу на фінансовій безпеці підприємства [9].

Економічна безпека підприємства, є таким станом, який:

- створює умови для самостійного розроблення та впровадження фінансової стратегії;
- дозволяє забезпечувати фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність, незалежність суб'єкта господарювання у довгостроковій перспективі;
- забезпечує оптимальне використання фінансових ресурсів підприємства;
- дає змогу ідентифікувати загрози для вчасної їх ліквідації. Також варто звернути увагу, що економічна безпека повинна бути оцінена якісними та кількісними показниками [10].

Нормативно-правове регулювання забезпечення економічної безпеки підприємства є способом її державного регулювання, яке здійснюється за різноманітними напрямками, а саме:

- захист економічної конкуренції та обмеження монополізму;
- забезпечення легітимності підприємницької діяльності;
- регулювання фінансового ринку та створення вільних економічних зон;
- формування та розвиток інфраструктури;
- проведення інвестиційної політики;
- формування та регулювання систем оподаткування.

Незважаючи на те, що існує велика кількість нормативно-правових актів щодо державного регулювання економічної безпеки підприємств за усіма напрямками далеко не всі з них широко застосовуються та є дієвими. Існує необхідність виокремлення принципу інституціалізації механізму державного регулювання в системі економічної безпеки, суть якого полягає у створенні умов для економічного зростання виробництва, високої конкурентоспроможності продукції, підтримки науково-технічного потенціалу, недопущення зниження рівня життя населення нижче від нормативно-встановленого граничного значення, збереження соціальної стабільності у суспільстві [11].

Систематизація принципів економічної безпеки передбачає групування у наступні блоки:

- цільові (позитивність, сумісність, реальність, конкретність, вимірність, прийнятність);

- функціональні (принципи зосередженості, автономності, актуалізації, лабілізації та нейтралізації);

- структурні принципи забезпечення економічної безпеки включають такі елементи, як одночасності чотирьох ролей, ієрархічності, комбінації централізації та децентралізації, пріоритетності об'єкта над суб'єктом, координації, єдності розпорядництва, мінімальної складності структури, персональної відповідальності;

- процесні;

- системні принципи, які не підсумовують попередні, а створюють нові, які властиві системі забезпечення економічної безпеки підприємства у цілому, а саме: – цілеспрямованість (цілі, структури, функції та процеси економічної безпеки повинні бути орієнтовані на виконання її місії); – багатомірність, сутність якого впливає з закону єдності та боротьби протилежностей і полягає у поєднанні взаємовиключних речей, які не тільки взаємоперетікають і взаємоперетворюються, а ще й взаємодоповнюють один одне та навіть можуть

інтегруватися у нове ціле зі своєю власною логічною схемою [12].

Виявлено, що принципи забезпечення економічної безпеки значно поглиблюють її сутність, яка розкривається за допомогою функцій, що витікають з її ознак, та можуть бути представлені наступним переліком:

- накопичувальна, що має прояв в повному та необхідному забезпеченні суб'єкта господарювання фінансовими ресурсами за раціональною їх вартістю;
- ощадна – протидія перевитратам, зловживанням, нераціональному використанню обмежених фінансових ресурсів;
- відтворювальна – супроводження руху грошових потоків в процесі розширеного відтворення;
- контрольна – полягає у чіткому спостереженні за рухом грошових потоків, організації розрахунків, формуванню фінансових ресурсів з наступною реакцією на можливі відхилення;
- інформаційна – надання необхідної інформації засновникам, керівному складу для зниження невизначеності та зниження рівня фінансового ризику [13].

Основною метою фінансової захищеності економічної діяльності підприємств є забезпечення стійкого і максимально ефективного функціонування, забезпечення потенціалу виробництва на самофінансуванні і самоокупності. Основними напрямками фінансової захищеності економічної діяльності підприємств є забезпечення:

- сталої фінансової ефективності роботи та фінансової стійкості з метою дотримання ними фінансової незалежності;
- конкурентоспроможності продукції;
- оптимальної та ефективної організаційної структури управління;
- високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізації руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан довкілля;

– захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів та їх відділів;

– ефективної організації безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Структура механізму забезпечення фінансової захищеності підприємств містить елементи, одночасна дія яких покликана забезпечити відтворення капіталу підприємства. Механізм забезпечення фінансової захищеності підприємств може мати різний ступінь структуризації та формалізації. Чинні сьогодні підходи щодо визначення механізмів оцінки фінансової захищеності підприємств не дають змогу визначити науково обґрунтований рівень захищеності економічної діяльності.

Економічна безпека підприємств значно залежить від структури джерел їх фінансового забезпечення. В умовах економіко-політичної кризи особливого значення набуває забезпечення фінансової надійності, незалежності та стійкості підприємств, вплив на які здійснюють, зокрема, ступінь концентрації кредитних ресурсів. У випадку обмеження або недостатності власних коштів підприємства, у підприємств різних галузей економіки виникає необхідність у залученні позикових фінансових ресурсів, зокрема кредитних [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, економічна безпека підприємства як умова його діяльності, являє собою такий стан системи взаємодії підприємства із суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища в якому підприємство використовуючи власні ресурси спільно з державними інституціями в змозі виявляти загрози своїй діяльності, нівелювати їх вплив та уникати, а також пом'якшувати та долати наслідки таких загроз. Дотримання принципів економічної безпеки дасть можливість підприємству підвищити ефективність своєї діяльності за рахунок дотримання політики стратегічної послідовності і покращити якість фінансових послуг, технологій та інструментів, а також підвищити рівень доходів та зберегти стабільність.

Економічна безпека розвитку суб'єкта підприємництва повинна бути реалізована в системі певних правил та прийомів, що не тільки характеризують її загальні риси функціонування та впровадження, але й відповідають сучасним умовам господарювання. Керівництво має приймати рішення з такою ж швидкістю, з якої виникають загрози і негативні зміни, та вміти їх передбачати для забезпечення економічної безпеки підприємства від впливу суб'єктивних і об'єктивних причин. Управління підприємством та його економічна безпека повинні ґрунтуватися на цілях успішного функціонування і розвитку підприємства за всіма сферами його діяльності і впливу.

Список використаних джерел

1. Паньков В. Экономическая безопасность: мирохозяйственный и внутренний аспект. *Внешнеэкономические связи*. 1992. Вып. 8. С. 5-18.
2. Васильчак С. В., Бричка Б. Б., Музика Т. П., Доманська Н. А. Фінансова безпека підприємств аграрного сектора. *Науковий вісник НЛТУ*. 2011. Вып. 21(6). С. 91-97.
3. Тітова С. П. Основи формування фінансової складової економічної безпеки аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2010. № 9. С. 96-101.
4. Світлична В. Ю., Світлична Т. І. Фінансова безпека: організація, загроза, обліковий вимір. *Комунальне господарство міст*. 2012. № 102. С. 252-260.
5. Білик М. Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 8(83). С. 129-133.
6. Фінансова безпека підприємства: навч. посібник / Т. Б. Кузенко, Л. С. Мартюшева, О. В. Грачова, О. Ю. Литовченко. Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. 300 с.
7. Сорокіна І. В. Функціональні завдання та принципи формування системи економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2011. № 9. С. 119-123.
8. Орехова К. В., Караченцева І. О. Ознаки фінансової безпеки підприємства в умовах фінансової кризи. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2010. № 1(7). С. 64-69.
9. Погосова М. Ю., Лебедева В. С. Аналіз методичного забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємства. *Економічні науки*. 3. Фінансові відносини. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Economics/25751.doc.htm (дата звернення 12.03.2023).
10. Дмитрук П. Принципи інституціалізації механізму державного регулювання економічної безпеки регіону. URL: <http://archive.nbu.gov.ua> (дата звернення 12.03.2023).
11. Пристемський О. С. Місце економічної безпеки підприємництва в системі національної безпеки країни. *Вісник Одеського національного університету*. 2013. Вып. 4/3, т. 18. С. 67-69.
12. Демченко І. В. Фінансова безпека аграрних суб'єктів господарювання. *Фінанси, банки, інвестиції*. 2012. № 4. С. 54-60.
13. Сагун А. Ж., Марчук Л. Л. Бінарна природа економічних конфліктів у контексті економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 3. С. 261-265.
14. Пристемський О. С. Основи формування економічної безпеки. *Таврійський науковий вісник*. 2013. Вып. 86. С. 302-306.

References.

1. Pankov V. (1992) Economic security: world economic and internal aspects. *Foreign economic relations*, 8, 5-18 [in Ukrainian].
2. Vasylychak S. V., Brychka B. B., Muzyka T. P., Domanska N. A. (2011). Financial security of agricultural sector enterprises. *Scientific Bulletin of NLTU*, 21(6), 91-97 [in Ukrainian].
3. Titova S. P. (2010). Basics of the formation of the financial component of the economic security of agrarian enterprises. *Economy of agro-industrial complex*, 9.96, 101 [in Ukrainian].
4. Svitlichna V. Yu., Svitlichna T. I. (2012). Financial security: organization, threat, accounting dimension. *Communal management of cities*, 102, 252-260 [in Ukrainian].

5. Bilyk M. D. (2008). The role of stable activity of enterprises in their financial security. *Formation of market relations in Ukraine*, 8 (83), 129-133 [in Ukrainian].
6. Kuzenko T. B., Martyusheva L. S., Hrachova O. V., Lytovchenko O. Yu. (2010). Financial security of the enterprise: education. manual. Kharkiv: Ed. Khneu [in Ukrainian].
7. Sorokina I. V. (2011). Functional tasks and principles of formation of the economic security system of the enterprise. *Business Inform*, 9, 119-123 [in Ukrainian].
8. Orekhova K. V., Karachentseva I. O. (2010). Signs of financial security of the enterprise in the conditions of the financial crisis. *Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*, 1(7), 64-69 [in Ukrainian].
9. Pogosova M. Yu., Lebedeva V. S. (2008). Analysis of methodological support for assessing the financial security of the enterprise. *Economic sciences. 3. Financial relations*. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Economics/25751.doc.htm [in Ukrainian].
10. Dmytruk P. (2011). Principles of institutionalization of the mechanism of state regulation of the economic security of the region. URL: <http://archive.nbu.gov.ua/portal> [in Ukrainian].
11. Prystemsky O.S. (2013). The place of economic security of entrepreneurship in the country's national security system. *Bulletin of Odessa National University*, 4/3, 18, 67-69 [in Ukrainian].
12. Demchenko I. V. (2012). Financial security of agricultural entities. *Finance, banks, investments*, 4, 54-60 [in Ukrainian].
13. Sakun A. Zh., Marchuk L. L. (2017). Binary nature of economic conflicts in the context of economic security of economic entities. *Economic analysis: coll. of science papers*, 27, 3, 261-265 [in Ukrainian].
14. Prystemsky O. S. (2013). Basics of economic security formation. *Taurian Scientific Bulletin*, 86, 302-306 [in Ukrainian].